

LA FARGA CATALANA

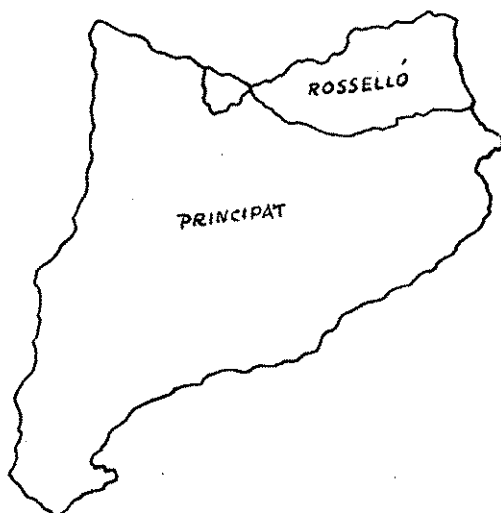
I EL TRACTAT DELS PIRINEUS

Durant els darrers segles, el període 1640-1659 fou un dels més dramàtics travessats per Catalunya, i per més dissort va culminar amb l'episodi més malastruc i transcendent de la seva història: la mutilació del Principat decretada pel Tractat del Pirineus; intentada abans per França en nombroses ocasions, però fracassada per la resistència dels rossellonesos i de tots els altres catalans. No va pas ser una amputació insignificant, ben al contrari: consistí en la cessió a l'estat francès d'un territori considerable i ric: els comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir, Capcir i part de Cerdanya, total quatre mil quilòmetres quadrats, més de dos-cents cinquanta pobles amb la capital Perpinyà, la segona ciutat de Catalunya després de Barcelona. En resum, tota la zona catalana de la vessant nord del Pirineu, rica en agricultura, ramaderia i forestal.

La tramitació de les negociacions del tractat, és trist de constatar-ho, va ser un gran fracàs espanyol. Portada per part francesa amb zel, erudició i ciència, en contrast amb el desinterès i la ignorància dels delegats espanyols, contribuï a la derrota diplomàtica i a fer més extensa l'amputació causada a Catalunya. Per part francesa el qui més va participar en les discussions, junt amb el cardenal Mazarin i el bisbe d'Orange, fou Pere de Marca, arquebisbe de Tolosa, personatge d'una gran erudició, molt competent i preparat en història i geografia del nostre país puix ja abans, durant quinze anys, havia resseguit amb molt de deteniment tots els arxius de Catalunya. A la delegació espanyola representada per Luis de Haro i Pedro Coloma, amb poca preparació i gran desinterès, li van preocupar principalment dos punts: el primer, el contracte matrimonial de la infanta Maria Teresa d'Àustria, filla de Felip IV, rei d'Espanya amb Lluís XIV rei de França; el segon, conservar el major nombre possible de places de Flandes i del comtat d'Artois, sacrificant la conservació dels comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir, Capcir i part de Cerdanya. Sobre aquesta qüestió és interessant el que en diu Josep Delonde, director del Museu del Castellet de Perpinyà:

«La separation du Roussillon des autres terres catalanes fut le résultat, d'une part, de la lutte constante de la Castille pour affaiblir et dominer la Catalogne et, d'autre part, le résultat des ambitions rivales de la monarchie espagnole et de la monarchie française. Déjà, depuis la décennie du XVII siècle le vice-roi de Catalogne avait reçu des instructions secrètes

de Philippe IV (aujourdhui publiées) pour fomenter un mouvement séparatiste en Roussillon. Un rapport secret du vice-roi au roi exposa les avantages que la séparation produirait: principalement l'anéantissement de l'industrie textile de Catalogne en la privant des laines des Pyrénées et l'interruption du commerce entre la Catalogne et la France, créant ainsi un obstacle avec un Roussillon séparé. Cette intention du gouvernement de Castille explique la facilité et la rapidité avec laquelle ses plénipotentiaires, qui négocièrent le traité des Pyrénées, se plièrent aux demandes des plénipotentiaires français sur les terres catalanes du Roussillon, du Conflent, Vallespir, Cerdagne et Capièr».⁽¹⁾

El novembre de 1659, a l'illa dels Faisans, Hugues de Lione i el cardenal Mazarín d'una part, Luis de Haro i Pedro Coloma de part altra, foren firmats el tractat de pau i el contracte matrimonial de la infanta Maria Teresa d'Austria amb Lluís XIV, rei de França.

Els nostres historiadors en comentar la importància dels territoris cedits, fan destacar les riqueses agrícola, forestal i ramadera, ometent la gran riquesa que sense deixar-ho entendre, més cobejaven els francesos: el ferro de les fargues catalanes.⁽²⁾

S'ha de considerar que en aquella època (el segle XVII va ser, precisament, el de més esplendor) els comtats transferits constituïen, si no la totalitat, la major part de la siderúrgia més important d'Europa: la Farga Catalana, de la s'annexionarien les dues terceres parts. El cardenal Mazarín, assessorat per Pere de Marca manifestava que els comtats disputats «són d'una gran importància *per tots aquells motius que jo sé*».

El procediment siderúrgic català conegut universalment amb el nom de procediment català o de Farga catalana tingué el seu origen a l'edat mitjana,

es va desenrotllar a les dues vessants del Pirineu català, i fou tan eficaç que donà lloc que el practiquessin les nacions de l'Europa occidental, Alemanya, Anglaterra, Itàlia, Àustria, França, etc... fins a finals del segle XIX, vençut per raons econòmiques en ser aplicat el convertidor de Bessemer a l'alt forn.

Consumada l'annexió, la producció de ferro a Catalunya va quedar considerablement disminuïda, i poc va faltar de quedar gairebé eliminada si Pere de Marca hagués aconseguit fer prevaldre el seu propòsit de fer arribar l'annexió fins a Ripoll, ocupant les valls de Toses i Ribes, fent passar la frontera pel Cadí.

En un estudi de les circumstàncies que varen concórrer a l'activitat de les fargues els anys anteriors al tractat, notem que els francesos es proveïen de la mena dels comtats catalans, fins i tot amb abús segons manifesta amb claredat un document expedit pel Virrei de Catalunya i bisbe de Solsona, dirigit al Procurador Reial dels comtats de Rosselló i Conflent l'any 1628.

Diu així:

«Estant informat lo Rey, Nostre Senyor, del excés gran que de alguns anys a esta part se va continuant en vènder les mines de ferro de les muntanyes de Conflent i Rosselló als francesos de la frontera y los molts danys que de açò resulten, per lo que dits francesos, no tenint ells mines bones, se valen de les dites, que són de les millors i més fines d'Espanya y en set o vuit fargues que han fet treballen contínuament, obrant dit ferro y fent pilotes per a artilleria, armes, clavasó y altres aparells per a la guerra, portant una gran negociació, ab què guanyen molts miliars y se enriqueixen, en perjudici notable del servei de Sa Magestat y dels hòmens de Conflent, los quals, havent acostumat valer-se de la lenya del bosch de Salvanera (que és de francesos) per a ses fargues, com los francesos la empleen en los seus no volen vendre-la y van apurantse les dites mines, de manera que dins breu temps se ha de conèixer la falta gran, aiustant-se en açò que en França està prohibit ab gravíssimes penes lo tràurer d'aquell regne cosa ninguna desta qualitat, aram, plom i demés metalls, és estat servit Sa Magestat, ab sa real carta despachada per Consell d'Aragó cometre'ns lo reparo de dit dany, encarregant la prompta execució y que se li doni avís de què se haurà fet, Perçò, en compliment de dit reial ordre, vos diem y manam que, ab imposició de graves penes y demés remeis convenients, paseu prohibició en la treta de dites menes de ferro fora regne y venda d'elles a francesos, y tenint concedides algunes licències les revocareu o suspendreu encontinent, en forma que cesse totalment lo portar-se a França dites menes, per convenir així al reial servey, y executant lo damunt dit, nos enviareu y puntualment relació de tot per a què se envie a Sa Magestat, en conformitat del que ab la precalendada carta ordena y mana. Data en Barcelona a XII de Juliol MDCXXVIII»⁽³⁾

Després de la firma del tractat, les fargues de Setcases, de la Garrotxa i

de l'Empordà, no afectades per l'annexió, per estar situades a la vessant sud del Pirineu, i no formar part dels comtats transferits, es varen trobar, de cap i volta, amb un canvi radical en el proveïment indispensable de mena, que tradicionalment, amb normalitat efectuaven als comtats germans de Rosselló i Conflent. Una frontera les va separar d'unes comarques catalanes que acabaven de caure sota el domini de França.

Les dificultats que la nova circumstància va crear als nostres fargaires s'evidencien en el contingut dels documents següents:

Contracte d'arrendament d'una farga a Setcases. Hi figuren, entre altres, les clàusules següents:

SEGLE XVII = 1692 =

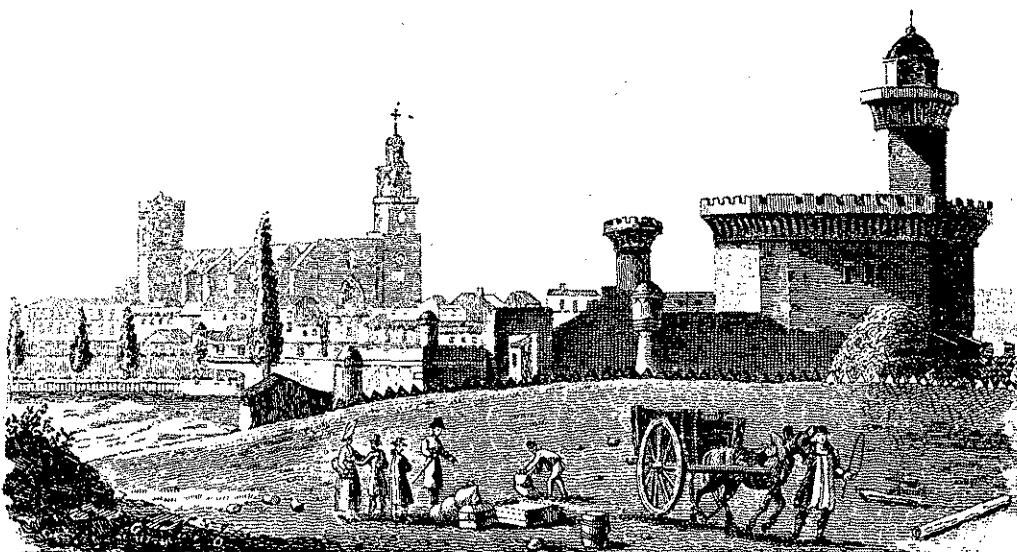
«Item, més, ab pacte, que sempre y quan lo rey de França o sos ministres no vulguesen donar permissió per tràurer mena de Conflent per poder treballar en dita farga, en tal cas, no sian obligats dits arrendataris pagar sinó també per lo temps que hauran treballat en dita farga»

«Item ab pacte que dits arrendataris, a llurs gastos, se hagen de procurar lo passaport de França, per poder traure mena de Conflent»

SEGLE XVIII = 1719 =

«Sépase como el muy ilustre Señor don Rodrigo Cavallero y Llanes cavallero de la orden de San Tiago, mariscal de campo de los Exércitos de Su Majestat, de su Real Consejo en el Supremo de Guerra y Superintendente general de la Justicia, Policía, Guerra y Hacienda en este Principado de Cataluña: Por el tiempo de tres años, a contar del día primero del mes de enero próximo pasado, arrendó, y por título y carta de arriendo concedió a Antonio Balós, aunque ausente, y por él al Dr. Juan Plana, su podatario, el derecho que se cobra y ha acostumbrado cobrar del hierro que con mena de Francia se trabaja en la fragua de Setcases... etc»⁽⁴⁾

El cardenal Richelieu va ser, potser, el qui més ambicionà l'annexió dels comtats catalans. No la va poder veure, però abans de morir va deixar una bona preparació per a aconseguir-la. Referent a la ciutat de Perpinyà havia escrit «que era la més bella i més important plaça del món, per a França, que això ell ho tenia ficat al cervell, que proporcionaria un any gloriós al rei...»⁽⁵⁾.

La ciutat de Perpinyà el segle XVII

És incompresible el poc interès dels historiadors catalans per la Farga catalana, tot i que ocupa un lloc preeminent en la història de la siderúrgia mundial. Cal tenir en compte, i ho recalquem, que durant centúries la siderúrgia catalana va gaudir de superioritat.

Els francesos ho han estudiat més, i no solament hi han dedicat l'atenció deguda (disposen d'una bibliografia nombrosa molt notable de diversos autors del segle XVIII - XIX) sinó que s'han preocupat de donar-la a conèixer de manera corpòria efectuant diverses rèpliques de la Farga catalana als museus següents:

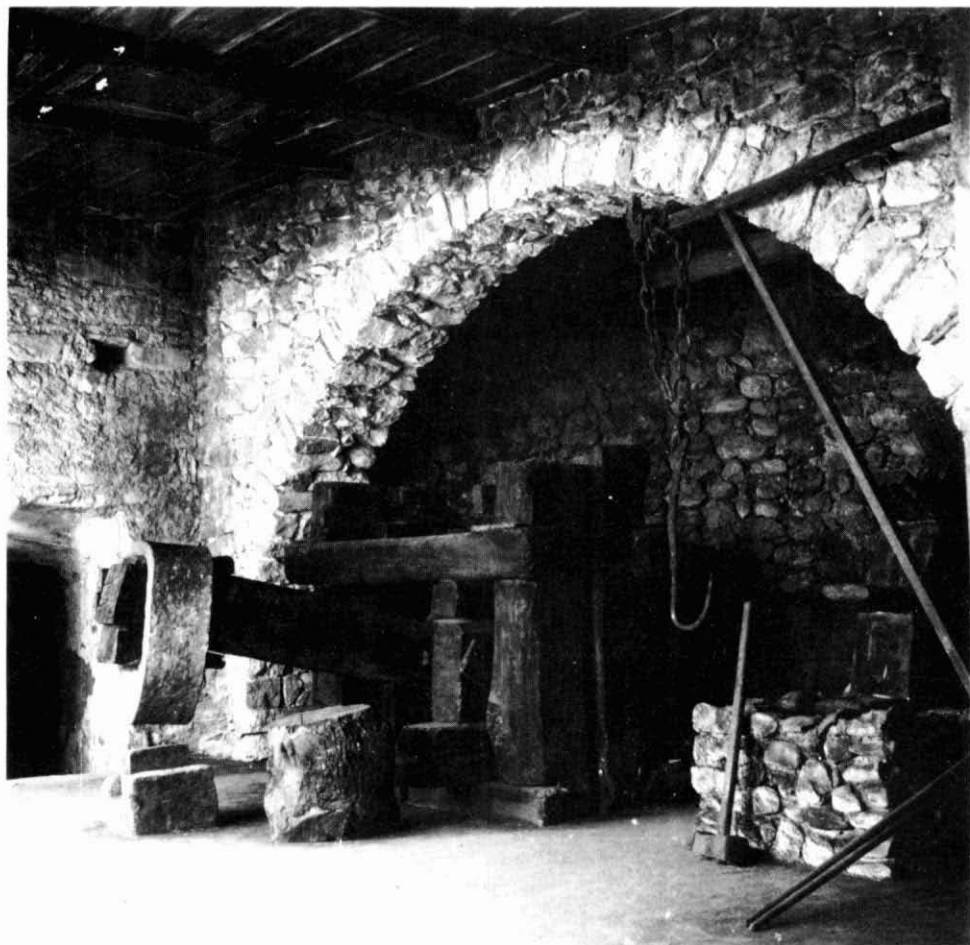
Arts et Métiers a París
 Castell de Cotliure
 Centre Pompidou a París
 Museu del Bastió de Vilafranca del Conflent

També els anglesos en tenen una reproducció al

Museu de la Ciència a Londres

A Catalunya només a Ripoll, al Museu Parroquial, hi ha una vertadera representació de la Farga catalana. En una sala totalment dedicada, hi figura fins un gran martinet, un dels elements fonamentals de la farga. En altres sales s'exhibeixen adequadament les col·leccions d'armes de foc portàtils i de claus procedents de les famoses manufactures ripolleses, les més prestigioses de tota la metal·lúrgia derivada de la Farga catalana.

EUDALD GRAELLS

La farga del Museu de Ripoll

NOTES

1. JOSEP DELONCLE *Catàleg del Museu de la Casa Pairal*, pàg. 49
2. J. SANABRE *El tractac dels Pirineus*, pàg. 274
3. JOAN REGLÀ *Joan Serrallonga* pàg. 240 apèndix nº 10
4. J. MADURELL *Fargues, Martinets i Clavaó*, pàg. 89-90.
5. J. SANABRE *El tractac dels Pirineus*, pàg. 37.